

Bern Andrea

EGY ARISZTOKRATA FESTŐMŰVÉSZNŐ HUSZADIK SZÁZADA

Gróf Károlyi Széchenyi Ilona: Kileng az inga

„[...] annak következményeit, hogy a könyvben megjelenik a *történelem*, nem láttam át, azt, hogy a könyv nem csak családtörténet, de országtörténet is. És ez esetben [...] élesebben vetendő fel [...] hogy hogyan is történt. Szép sorban visszafelé: hogyan történt a Kádár-rendszer, hogyan 56, hogyan a Rákosi-korszak, mi volt a szerepünk a háborúban, mi a holokauszttal kapcsolatban. A könyv elmulasztotta ezt a szigorúbb szembenézést.”¹

Negyven évvel a második világháború vége után egy emigráns, magyar, arisztokrata nő dél-angliai otthonában befejezte memoárját. Két nagy múltú család leszármazottjaként írta ki nevét a címlapon: „gróf Károlyi Széchenyi Ilona.” Alatta következett a cím: *Az inga kileng.*² Ez többféle képzettársítást is ébreszthet az

¹ Esterházy Péter: Javított kiadás, melléklet a Harmonia Caelestishez. Bp. 2011. 34–35. Digitális Irodalmi Akadémia, Petőfi Irodalmi Múzeum, 2012. május 3.

<http://dia.jadox.pim.hu/jetspeed/displayXhtml?offset=1&origOffset=1&docId=492&secId=44998&qdcId=3&libraryId=-1&filter=Esterh%C3%A1zy+P%C3%A9ter&limit=1000&pageSet=1>

² A mű eredeti kiadása: *Ilona Széchenyi Károlyi: The Pendulum swings.* Astor, Florida. 1980.

(2005-ben készült el a munka magyar fordítása. Jelen tanulmányban az angol eredetit vesszük alapul. Kivételes esetekben a magyar kötet használatát feltüntetjük.); *Edgar Allan Poe: The Pit and the Pendulum.* In: *Edgar Allan Poe: Fantastic Tales.* Selected and arranged by Richard A. Röhmer. Leipzig 1915. 141–160.

olvasóban. Eszébe juthat az inga, amelynek mozgatója önnön nehézségi ereje, minél szélesebben leng egy oldalon, annál nagyobb kitérés fog következni a másikon. A huszadik század történelmére reflektálva a cím jelentheti tehát, hogy az események egymást gerjesztették, emberi felelőssége legfőképp az első „pöccintést”, a kezdeti lendületet megadó szereplőnek volt, onnantól a folyamatok önjáróak voltak.

Mindemellett eszébe juthat az olvasónak Edgar Allan Poe híres novellája, *A kút és az Inga*, amelynek főhőse, a spanyol inkvizíció fogságában embertelen gyötrelmeket átélő elbeszélő az ártatlanul bebörtönzöttek és megkínzottak örök prototípusa. A memoár címéből így az is sejthető, hogy a visszaemlékező leginkább családja huszadik századi viszontagságainak kívánt emléket állítani

Wass Albert gróf, aki a memoár szerzőjéhez hasonlóan az emigráns arisztokraták sorsában osztozott, szintén a szenvedéstörténet hiteles bemutatását tartja az emlékirat fő erényének. Ezekkel a szavakkal ajánlja a kötetet: „Ez a könyv különleges szemszögből mutatja be az eseményeket [...]. Az áldozat szemszögéből.”³

Széchenyi Ilona 1898-ban született, Ókígyóson, Széchenyi Antal és Wenckheim Krisztina második gyermekeként.⁴ Hétéves korától tanult festeni, előbb magántanítóktól, majd a Münchener Művészeti Akadémián. 1923-ban feleségül ment Károlyi Viktorhoz, Károlyi Gyula volt miniszterelnök unokaöccséhez, az Angol–Magyar Bank elnöki tisztét betöltő Károlyi Imre huszonegy esztendősi fiához. Három gyermekük született, Lajos, Antal és Mária Antoinette. 1944-ben a Dunántúlra betörő orosz csapatok elől Ausztria felé menekültek, végleg elhagyva nagymágocsi otthonukat.⁵

A szerző a korabeli társasági élet számos alakjával rokonságban állt. Már az emlékirat első oldalain seregnyi ismert névvel találkozhatunk. A könyvben jelzők sokaságával díszített állóképszerű jelenetek sorjáznak egymás után. Láthatjuk Széchenyi Miklós nagyváradai püspököt, „őszülő feje köré fényes mintázatot szövő”

³ Wass Albert: Introducing the author. In: *Széchenyi Károlyi, I.: The Pendulum* i. m. 5.

⁴ Gudenus János József: A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája. IV. Bp. 1998. 43–44.

⁵ Wass A.: Introducing i. m. 5.

napfényben, Széchényi Ferencet tolókcocsiban, Wenckheim Franciskát, amint maga eteti a tyúkokat és Wenckheim Frigyes, Radetzky tábornok unokáját illatosított, hosszú havannájának füstjében.⁶

Az idilli gyerekkor után egészen váratlanul éri a történet főhőseit az első világháború kitörése: „Nagyszerű, meleg, nyári reggel volt. Apám, Toinette,⁷ Feri⁸ és én lovaglásból tértünk éppen haza [...] Apámat a telefonhoz hívták. Néhány perc múlva jött vissza, sápadtan. Kitört az első világháború [...]”⁹

El tudjuk képzelni ezt a jelenetet ilyen formán? Nehezen. Bármit mondtak is Széchényi Antalnak a telefonban, biztosan nem azt, hogy az első világháború kitört. Feltehetően azt, hogy Ferenc Ferdinánd és felesége meghalt. A háború az elbeszélő emlékeiben a semmiből érkezett, személytelenül. Gavrilo Princip név nélkül szerepel a szövegben, mint „hirtelen előugró férfi”, aki csupán „eszköz a valódi provokátor”, a kis népeket elnyelni akaró „nagy szláv tenger”, „a feltörekvő ázsiai óriás”,¹⁰ Oroszország kezében. A történelmi spirálsor eleje így megmagyaráztatott. A háború híre a szövegben összekapcsolódik egy hirtelen érkező nyári vihar leírásával:

„A mahagóni óra mélyen kongani kezdett a csöndben, hangja visszhangot vert a falakon, majd elhalt [...] Fekete felhők torlódtak össze az égen, villám hasított rajtuk keresztül félelmetesen, vihar tépte a fák tetejét, ágakat és törmelékeket kavarva. Fűlsüketítő mennydörgés remegtette az égboltot [...] a habzó víz patakokban ömlött az úton, letarolva a virágágyásban a vörös salviákat, és a Canna Indicát, és csak száználmas sár maradt vissza utána.”

⁶ Károlyi Széchényi, I.: *The Pendulum* i. m. 16–19.

⁷ A szerző nővére. L. *Gudenus J.: A magyarországi Főnemesség* i. m. 44

⁸ A szerző öccse L. *Gudenus J.: A magyarországi Főnemesség* i. m. 44.

⁹ Károlyi Széchényi, I.: *The Pendulum* i. m. 21.

¹⁰ Uo.

Az őszirozsás forradalom és a Tanácsköztársaság időszaka ugyanolyan értelmezhetetlen, a semmiből villámcsapásként érkező szerencsétlenségként él a szerző emlékezetében, ahogy a szarajevói merénylet. Nem csak az események közötti összefüggések, de maguk az események is kusza összevisszaságban szerepelnek a szövegben: Tisza István a „Kun Béla kormány” első áldozata, amely a Versailles-ban aláírt béke után került hatalomra. Magyarországot a szövetségesek feldarabolták, majd a Szovjetunióra bízta, hogy bábkormányt ültessen hatalomba. Nem említi a szerző a hazatérő katonák elkeseredését, a nyomort, az inflációt, a nemzetiségek kérdését s az októberi tömegmegmozdulást. A forradalom élén pedig nem is akar ki, de néhai férje unokabátyja állt.

Mintegy tizenkét oldalon emlékezik meg arról, hogyan menekült Széchényi Antal és idősebbik fia a frontról visszatérő katonák elől saját kastélyuk ablakán szökve, hogyan vadásztak rájuk napokon keresztül a pósteleki erdőben, s hogy mindeközben a család többi tagja miként jutott szénásszekéren bújva Gyulára. Megritkulnak a szövegben a jelzők. Az események bemutatása itt tényekre szorítkozó, és sok évtizeddel átélésük után is – érthetően – zaklatott.¹¹

Majd, épp ahogy a fentebb idézett nyári zivatar, ezek a borzalmak is egyik pillanatról a másikra múlnak el, hogy újra visszaállhasson a régi harmónia. Az előzőekhez hasonló, ismét burjánzó jelzőkkel színessé fogalmazott békés életképek következnek. Estélyek, a Kék Duna keringőt játszó primások, esküvők, vaddisznóvadászatról hazatérő, kipirult férjek, cukrot rágcsáló lovak sörényén átvilágító délelőtti napsugarak. Ezekből a felvillantott idill-jelenetekből megtudhatjuk, hogy elbeszélőnk időközben férjhez ment a jóvágású Károlyi Viktorhoz. Egy-egy portré erejéig láthatjuk anyósát, Károlyi Zsófiát, ifjú menyé esküvőjén a mágocsi kastély lépcsőjén állva, amint „ősz haja csillog a napfényben, akár egy ezüst sisak”. Főhősünk apósát, Károlyi Imrét, első unokáját magához emelve a baldachinos ágyról. Majd sógornőjét, Consuelót, ugyancsak a kisbabát

---

¹¹ Károlyi Széchényi, I.: The Pendulum i. m. 28–37.

dédelgetve, később pedig a gyerekeket sorban: Lajost, amint játépuskával szaladgál, a kis Dittát, aki vakbélműtétje után durcásan, szőke fürtjeit rázva, saját lábán mászik lépcsőt, és Antit, ahogyan süteményt majszol.¹²

Mígnem hirtelen ismét a semmiből, a szépség és a harmónia kellős közepébe sújt le a második világháború kitörése.

„Hajnal hasadt csöndes mozdulatlanságban, aztán üvölteni kezdett a rádió [...], majd hangos csörgésbe fogott a telefonunk. Viktor, aki még köntösben és papucsban volt, odaugrott, hogy felvegye a kagylót. Ismét kísértett az emberölés örök szelleme. Szegény süket kis Bingó kutyánk kicsámborgott a gondtalanul nyitva hagyott kertkapun. Elütötte egy autó. Félholtan visszavonszolta magát, hogy a lábához feküdjön. [...] A tűzhányó ismét ledobta magáról kalapját, és sűrű tragédiát, gyilkos gonoszságot ontott magából a világra.”¹³

Mint látjuk az esemény felidézése egészen hasonló ahhoz, ahogyan az első világégés kezdetéről emlékezett meg a szerző. A gondtalan idillből felzavart családfővel telefonon közli a távolból, valahonnan, valaki a háború kitörését. A háborúét, ami most is személytelen. Nincsenek előzményei, konkrét eseményei és szereplői sem. Körülhatárolatlan, váratlan természeti csapásként érkező iszonyúság. A sorok mögül átderengenek Ady Endre ismert versének sorai: „Az Égből dühödt angyal dobolt / Riadót a szomorú Földre.../... az iszonyúság a lelkekre kaján örömmel ráhajolt.../ Jó kutyánk a Burkus elveszett, s Mária szolgálónk, a néma / Hirtelen hars nótákat dalolt: / Különös, / Különös nyár-éjszaka volt”.¹⁴

¹² Károlyi Széchenyi, I.: The Pendulum i. m. 38–95.

¹³ Károlyi Széchenyi, I.: The Pendulum i. m. 96.

¹⁴ Ady Endre: Emlékezés egy nyár éjszakára. In: Ady Endre összes versei. A szöveget gondozta és javította Láng József és Schweitzer Pál. Bp. 1998. 703–704.

A könyv kétszáz oldalából kilencet foglal el a második világháború. Halmozott jelzőkkel megfestett életképeket kap az olvasó. Többek között Bécsről, ahol „lompos, bőrnadrágos, női teherhordók izzadtak, rosszul öltözött gyerekek és öregasszonyok lopakodtak sietve a kihalt, szürke utcákon”. Münchenről, „az egykori tiszta és jókedvű” városról, amely most „óriási szegénynegyednek tűnt.” S ezek ellenpontjaként Svájcra, ahol „zöldellő rétek és virágzó gyümölcsfák között volt egy ezüst-fehéren ragyogó ház...” – az antropozófia központja, ahová főhős-elbeszélőnk ellátogatott.

1944. március 19. a legelső konkrét dátum a szarajevói merényletet követően. Ezen a ponton határozott változás érezhető az elbeszélésben, mintegy fél oldalon keresztül. Az eddig személytelen háborúban megjelennek az aktív cselekvők. „Az országba német csapatok vonultak, a kormány nem dönthetett szabadon többé, Horthyt őrizetben tartották [sic!].” A családfő, akit eddig csak otthoni környezetben, hálóköpenyben és papucsban, vagy a keleti fronton, a fedezék nélküli tundrán szovjet vadászgép reflektorpásztájában kúszva láthattunk, most megjelenik, mint közéleti szereplő.

„Viktort meggyőződése tartotta vissza attól, hogy ilyen körülmények között bármiféle politikai eseményhez segédkezet nyújtson. Névleg ugyan még tagja volt a Magyar Parlamentnek, de mióta visszatért az orosz frontról kiábrándultan, szomorúan és pesszimistán, többé semmiféle közéleti esemény nem váltott ki belőle aktív érdeklődést.”¹⁵

Az emlékiratban tehát abban a pillanatban kapcsolódunk Károlyi Viktor politikai tevékenységének nyomon követésébe, amikor az véget ér. A memoár üressége okán más forrásokból rekonstruáljuk a család huszadik századi történetének fontosabb eseményeit.

---

¹⁵ Károlyi Széchenyi, I.: The Pendulum i. m. 108.

Károlyi Imrének – szerzőnk apósának – öt gyermeke élte meg az 1930-as éveket. A legidősebb közülük, Ferenc, kora felnőtté válásától kezdve töltötte be a család fekete bárányának szerepét.¹⁶ Talán ennek köszönhető, hogy a memoárban egészen a második világháború végéig nem bukkan fel a neve. 1930-ban zsidó származású színésznő barátnőjének, Brettschneider Verának feleségül vételével megbotránkozta szüleit. Budapesti házáat ezután nem csak családtagjai kerültek el, de a Károlyi-kastélyok személyzete is. Ez az állapot 1936-ban, az asszony halála után változott valamelyest, Ferencet a család visszafogadta.¹⁷

Ugyanebben az időszakban borzongatta meg Budapest közvéleményét egy bűnügy. Fővádlottját, Brettschneider Suhárt, az alig néhány hónapja eltemetett Károlyi Ferencné rokonát uzsorázásért, pénzhamisításért és pengő elleni pénzügyi támadásért kétévi fogházra ítélte, és örök időre kitiltotta a főváros területéről a Fővárosi Büntetőtörvényszék.¹⁸

Az ügyet terjedelmesen tárgyalta a sajtó, kényes helyzetbe hozva ezzel Károlyi Imre legidősebb fiát. Talán mindezek a körülmények vezettek odáig, hogy az 1940-es évek elejére Károlyi Ferenc legidősebb fia már erőteljesen radikális jobboldali nézeteket vallott.¹⁹ Tevékenységéről nem sokat tudunk, ám azt bizonyosan, hogy a Vezérkari Főnökség 2. osztályának alkalmazásában önkéntes kémelhárító munkát végzett,²⁰ s azt is, hogy itt szerzett tudását – ahogyan édesapja,²¹ ő is – megosztotta a német hírszerzéssel.

1942. február 27-én a Német Külügyminisztérium Hírszerző Osztályához (D III), az ügynevezett Henczke-irodához érkezett egy jelentés a szervezet egyik „budapesti megbízottjától”, amely a kormányzóhelyettes-választás visszhangjáról

---

¹⁶ Gudenus J.: A magyarországi Főnemesség i. m. 37.

¹⁷ Nagymágocs – fejezetek a község történetéből. Szerk. Blaskó Jánosné. Nagymágocs 1990. 43.

¹⁸ A Magyar Távirati Iroda (MTI) híryanaga, Magyar Országos Tudósító, 1936. június 24. szerda 18. <http://mol.arcanum.hu/mti/opt/a100929.htm?v=pdf&q=WRD%3D%28brettschneider%29&s=SORT&m=3&a=rec>, 2014. július 21.

¹⁹ Edelsheim-Gyulai Ilona: Becsület és Kötelesség I. Bp. 2008. 180–181.

²⁰ Ujszászy István: Vallomások a holtak házából. Bp. 2007. 542.

²¹ Michael Károlyi: Memoirs of Michael Károlyi. Faith without Illusion. London. 1956. 91–92.

tudósított. Az ügynök leglényegesebb információi forrására következőképpen hivatkozik: „Nagynénémétől, idősebbik Károlyi grófnőtől tudom, aki a volt miniszterelnök testvére, a kormányzóné barátnője, és naponta bejár a Várba.” Mivel Károlyi Gabriella grófnőhöz fűződő rokoni kapcsolatát a jelentés szerzője pontosan meghatározza, egyértelmű, hogy személyét Károlyi Imre gyermekei között kell keresnünk. Árulkodó a szöveg első mondata: „Ifjabb Horthy megválasztását mindenki elégedetlenül fogadta, kivéve a zsidókat és az arisztokratákat.”²² A szerző ezek szerint kívülállónak érezte magát mind a zsidók, mind az arisztokraták táborából, hiába határozta meg magát Károlyi Gabriella rokonaként.

Károlyi Imre öt gyereke közül Ferenc volt az, akit családja huzamosabb ideig fekete báránynak tekintett, s aki ezek után látványosan nem akart alkalmazkodni ennek a rétegnek a szabályaihoz.²³ Testvérei soha nem írtak volna le egy ilyen, saját társadalmi csoportjukat becsmérő mondatot. (A teljesség kedvéért hozzá kell tennünk, hogy a mondat alapvetően nem is igaz.)

Nem sokkal a jelentés kelte után Károlyi Ferencet már a fronton találjuk huszártisztként, s azt is tudjuk, hogy a hadsereg-parancsnokságon látott el kémelhárító feladatot, Újvárossy Dezső 1/b (felderítő osztály) vezérkari főnök mellett.²⁴ 1943 végén belépett a Ney Károly vezette Keleti Arcvonal Bajtársi Szövetségbe, amely tagságának nagy hányada 1944 végén csatlakozott egy szintén Ney által megalakított Önkéntes SS-zászlóaljhoz. 1945 tavaszán Károlyi Ferenc már a *Kampfgruppe-Ney* egyik alakulatának parancsnoka, és egyben a zászlóalj helyettes vezetője. 1945 májusában, Ausztriában tette le a fegyvert. Ekkorra már, ahogy a zászlóalj többi tagja, ő sem rendelkezett magyar állampolgársággal. (Szálasi Ferenc vonta azt meg tőlük, miután hadparancsának nem engedelmeskedtek, kijelentve,

---

²² *Bolgár Elek*: A németek magyarországi politikája titkos német diplomáciai okmányokban. Bp. 1950. 38. dokumentum. 103.

²³ Második házasságát is rangon alul kötötte I. *Gudenus J.*: A magyarországi Főnemesség i. m. 37.

²⁴ *Ujzászly I.*: Vallomások i. m. 324.

hogy katonai parancsokat csak felettes német katonai szervüktől fogadnak el.) Amerikai hadifogságba esett.

Viktor, Károlyi Imre második fia, a memoáriró férje, 1935-ben bejutott a parlamentbe a kormánypárt, a Magyar Élet Pártja színeiben. Annak jobboldali szélén helyezkedett el.²⁵ Arisztokrata származásával összeegyeztethetőnek tartotta a szélsőjobboldali szociális érzékenységet. Nem állt ezzel egyedül. Világlátása mégis atipikusnak mondható. A szegényparasztságnak – mint, úgymond a magyar faj fennmaradása zálogának – harcos képviselője volt mindaddig, amíg annak érdekeit az aktuálisan regnáló kormánnyal, s a zsidó származású hitbizományosokkal szemben kellett képviselni. Élesen ellenezte a földreform gondolatát, viszont támogatta és szorgalmazta az adósság-elengedéseket, s a nyomorenyhítő akciókat, a zsidó hitbizományosok elleni intézkedéseket.²⁶

1936 második felétől egyre nagyobb csodálattal fordult a hitleri Németország felé.²⁷ Memorandumai és beszédei egyre inkább a magyarországi, magukat nemzetiszocialistának valló politikai csoportosulások jelszavaival csengtek össze. Ezzel párhuzamosan határozottan megváltozott parlamenti viselkedése is. Az eleganciájára addig igen kényes arisztokrata mind gyakrabban kiabált közbe, csapkodta asztalát ököllel, és használt vulgáris szavakat, sértő jelzőket politikai ellenfeleit hallgatva.²⁸

A hitleri Németország terjeszkedése, s ezekkel párhuzamosan a magyar kormányok zsidótörvény-javaslatai teret engedtek eddig csupán jelzőkben megnyilvánuló antiszemitizmusa megizmosodásának. Az első zsidótörvény vitája során a javaslatot elégtelensége miatt támadta. Véleménye szerint a megszabott arányszámok túl magasak voltak, túl kevés területre terjedtek ki, s igazából túl is

---

²⁵ Képviselőházi Napló (a továbbiakban KN) 1935. I. 388., 1935. V. 442. Károlyi Viktor a belügyminiszterhez a Csongrád-megyei nyomor tárgyában., 1935.V. 576 Károlyi Viktor a Kőszegpatyi Lóránd(Löwinger)-féle birtokon uralkodó állapotokról.

²⁶ Gr. Károlyi Viktor népbíróági pere, MNL OL, XX B I 2265/946.37.

²⁷ KN 1935-V-223.; MTI Napi Hírek, Napi Tudósítások 1935. március 31. 8., 1936. április 30. 16.

²⁸ KN 1935. XII. 577., 1935. XII. 403., 1935. XII. 575., 1935. XIII. 52., 1935. XIII. 402.

haladt már a határozaton az idő, amelynek – vélekedése szerint – tisztán faji alapra kellett volna helyezkednie.²⁹ S ami eddig még nem fordult elő felszólalásaiban, az ennek a javaslatnak a parlamenti vitája közben volt jellemző Károlyi Viktorra először: a nyílt fenyegetőzés: „Még jó, hogy Bethlenék nem gáncsolták el ezt a javaslatot” – fogalmazott – „mert a zsidókérdés akkor más úton nyerne megoldást, olyan eszközökkel, amelyet ecsetelnem felesleges.”³⁰

1939. február 21-én tárgyalta a NEP kormánypárti frakcióülése a második zsidótörvény tervezetét, amelynek vitája két nappal később kezdődött az Országgyűlés képviselőházában. A törvény 5. paragrafusa, ami elrendelte minden alkalmazásban lévő zsidó származású tanító, közép és szakiskolában oktató tanár, továbbá minden községi jegyző, ítéldbíró és királyi ügyészégi tag záros határidejű³¹ nyugdíjazását, Károlyi Viktor javaslatára került a tervezetbe, s így a parlament elé.³² Feltételezhető, hogy világnézete alakulásában szerepet játszhatott az akkoron már erőteljesen a nemzetiszocialista Németország elvi alapjain álló Albrecht főherceghez fűződő szoros barátsága is. Károlyi Viktor fiait a főherceg tartotta keresztvíz alá, s közös vadászataik is rendszeresek voltak, hol a gróf telkibányai, hol Albrecht mosonszolnoki birtokán.³³

---

²⁹ Gyurgyák János: A zsidókérdés Magyarországon, politikai eszmetörténet. Bp. 2001.

³⁰ KN 1935. XIII. 401.

³¹ Az oktatásban alkalmazottak számára 1940. január 1., míg az utóbb felsoroltak esetében 1943. január 1.

³² MTI Magyar Országos Tudósító 1939. február 22. szerda 11.

<http://mol.arcanum.hu/mti/opt/a100929.htm?v=pdf&q=WRD%3D%28k%E1rolyi%20viktor%29%20and%20DATE%3D1939.02.22--1939.02.22&s=SO&m=0&a=rec>, 2012. április 25.; Képviselőházi Irományok 1935. XII. 702, 298–321. Törvénytervezet a zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról. Az 1939. IV. tc. végleges szövege: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=8098>, 2014. július 21.

³³ MTI Napi Hírek, Napi Tudósítások 1937. március 27. szombat 24.

<http://mol.arcanum.hu/mti/opt/a100929.htm?v=pdf&q=WRD%3D%28K%E1rolyi%20Viktor%29&s=SO&RT&m=14&a=rec>, 2012. április 25.; Nagykarolyi gróf Károlyi Lajos: Élmények, visszapillantások. Székesfehérvár 1998. 94.

1940-ben Imrédy Béla volt miniszterelnökkel együtt kilépett a kormánypártból, majd tagja lett a szélsőjobboldali Magyar Megújulás Pártjának, és számos felszólalásában követelt zsidók elleni intézkedéseket. Egy esztendővel később a Vezérkari Főnökség 2. osztályának kémelhárító tisztjeként vonult a magyar hadsereggel Újvidékre. Ebben a minőségében az ő feladata volt felderíteni és megítélni a jugoszláv partizán-tevékenység nagyságát. Természetesen a megtorlás elrendelése, nagyságának és módjának meghatározása nem az ő hatásköre volt. Kémelhárító működését az illetékesek megfelelőnek ítélték, hiszen 1942 tavaszán a magyar II. hadsereg kötelékében már annak parancsnokságára beosztva érkezett a frontra, rangját tekintve huszárszázadosként, feladatkörét tekintve kémelhárító tisztként. 1943-ban a sereg romjaival ért haza Magyarországra. Visszatérte után egyetlen egyszer sem szólalt fel többé a parlamentben, pártgyűlésekre sem járt, sőt, arra sem fordított energiát, hogy ezekről kimentse magát. Fronttapasztalatai láthatóan mély benyomást gyakoroltak rá.³⁴

Károlyi Imre egyetlen lánya, Consuelo három év házasság után 1930-ban vált el a kormányzó fiatalabbik fiától, ifj. Horthy Miklóstól.³⁵ A családi kastélyban, Nagymágocszon élt ezután két kislányával, ahová apja a fiatal Horthyt többé nem engedte be, s így a kormányzó fia gyermekeivel csak a kastély kapuja előtt találkozhatott. A balul elsült házasság miatt megromlott a viszony a Horthy és a Károlyi család között, amit még az emigrációban sem sikerült rendbe hozni. Legfőbb közvetítő a két család között maga Consuelo volt, aki a harmincas évek végétől többször mutatkozott együtt Mágocs községben volt férjével, s vitte hozzá ő maga látogatni a lányokat.³⁶

Károlyi György, mint a korszak legtöbb arisztokratája, a közélettől visszavonultan élt. Feleségével, Nádasdy Katalinnal együtt mindennemű politikai szerepvállalástól távol tartotta magát, az év nagy részét zalaszentgróti kastélyukban

---

³⁴ *Ujzászly I.*: Vallomások i. m. 324.

³⁵ *Gudenus J.*: A magyarországi Főnemesség i. m. 39.

³⁶ Nagymágocs i. m. 25.; *Nagykárolyi gróf Károlyi L.*: Élmények i. m. 21.

töltve. Konzervatív volt, angolbarát hírében állt. A legfiatalabb fiú, ifj. Károlyi Gyula Horthy kormányzó lányát, Paulette-t vette feleségül. Ezzel – a fent említett családi ellentét miatt – kiírta magát szűkebb famíliájából. Fivérei nem tartották vele a kapcsolatot. Nagymágocsra ritkán, s legfőképpen szülei miatt látogatott. Felesége korai halála után is mindennapos vendég volt a Budai Várpalotában, családtagnak számított. 1942. szeptember 2-án, alig két héttel Horthy István halálát követően ő is repülőszerencsétlenség áldozata lett.

1944 októberében Károlyi György otthonában gyűlt össze az ország keleti részeiről menekülő rokonság. Rövid tanácskozás után úgy döntöttek, György induljon útnak előkészíteni a menekülés stációit Ausztriában.

Az emlékirat a menekülés kezdeteinek leírásakor szokatlanul tényszerű. Az egész kötetben összesen nem található annyi idő és helymeghatározás, mint ezen a néhány oldalon. 1944. december 17-én indult útnak a család. Értéktárgyaikat Salzburgba induló vagonokra tették.³⁷ Hamar elválni kényszerültek egymástól, Károlyi Viktor kisebbik fia, Antal, Graz környékén (feltehetően a nyirkos és fűtetlen átmeneti szállásokon alvás miatt) középfülgyulladásra kapott, műteni kellett. Testvérei továbbutaztak a svájci határ felé, amíg ő kisfiával a kórházban időzött. Némi késedelem után ők is elindultak, hogy maguk mögött hagyják Ausztriát.

1945. június 5-én hivatalosították a szövetségesek a megszállási zónák határait. Nagyjából erre az időszakra teszi a memoár a család visszaindulását Obersdorfba, Salzburg mellé, ahol vagyontárgyaikat hagyták. Ezen a ponton újból színessé válik a kötet elbeszélése.

„Salzburg és környéke az amerikai zónába tartozott. Amikor megérkeztünk, volt házigazdánk a pék és felesége sápadtan siettek elénk, arcukra kiült a félelem. »nincs már itt a holmijuk. Katonai kocsik jöttek és elvittek mindent.« [...] az ablakból egy citromsárga arc figyelt

---

³⁷ Károlyi Széchenyi, I.: The Pendulum i. m. 120–121.

minket feszülten. Igen sokszor láttam ezt az arcot itt, mindig utcasarkok, vagy ablakok mögül lesett ránk, [...] vánszorogni kezdtek a percek, mélyültek az esti árnyak. Izzó, vörös tűk döftek a szívembe. Viktorra és Lajosra néztem, Ditta elfordult. Anti sápadt volt. Indultunk, hogy szállást keressünk éjszakára. A nappali derengés még szinte alig érintette az eget, elhatároztuk, hogy azonnal indulunk, de miközben a falusi utcán hajtottunk, megállítottak. Letartóztatták Viktort.”³⁸

Salzburg az amerikai katonai titkosszolgálat magyar osztályának központja volt. Ez a szervezet az új magyar kormány által körözött háborús bűnösök felkutatását, letartóztatását és hazatoloncolását kapta feladatául. Kivételes esetekben a nyomozást kiterjeszthette olyan személyekre is, akik nem szerepeltek a magyarországi listán. Az osztály vezetője, Martin Himler visszaemlékezésében azt állítja, összesen két, magyar listán nem szereplő személyt tartóztatott le. Egyikük sem Károlyi Viktor volt. Történetünk főhősét tehát a magyar kormány háborús bűnösként körözte. (Ezt népbírósági peranyaga is alátámasztja.) Az előzmények ismeretében nem nehéz rekonstruálni, miért: mint említettük, részt vett a második zsidótörvény szövegezésében, szerepe volt az újvidéki eseményekben, valamint 1936 és 1942 között számtalan parlamenti felszólalásában követelt zsidók elleni határozottabb fellépést és aktívabb háborús részvételt. A memoár szerzője értetlenül áll a letartóztatás ténye előtt. „külön-külön helyiségben, sok ember jelenlétében hallgattak ki minket és nagyon sok kérdésre kellett válaszolnunk. – Volt-e az ön férje államtitkár Magyarországon az elmúlt négy évben? – Nem volt. – Mikor volt miniszter? – Soha. – Tagja volt-e a nyilas pártnak? – Nem. Soha. És így tovább.”³⁹

Vajon Károlyi Ilona semmit nem tudott férje politikai tevékenységéről? Vagy tudott, de védeni kívánta az utókor, a történelem előtt? Az biztos, hogy nem csak ezeket a kérdéseket tették fel nekik az amerikai kihallgató tiszték. Ezt

---

³⁸ Károlyi Széchenyi, I.: *The Pendulum* i. m. 125.

³⁹ Uo.

hallgatólagosan ő maga is elismerte, amikor is úgy jellemezte a jelenetet, hogy: „nagyon sok kérdésre” kellett válaszolniuk. Úgy tűnik, emlékirata egyik leglényegesebb pontján képtelen volt szembenézni férje múltjával, felelősségével. Ezért ilyen üres a memoár.

A Károlyi családi hagyományban még képtelenebb indoka maradt az elfogatásnak: „apámat azzal vádolták” – írta saját visszaemlékezésében Viktor idősebb fia több mint ötven évvel később, „hogy ő ölte meg Dollfusst. Akkoriban tényleg beszéltek egy Karold nevű osztrákról, akit ezzel a merénnyel gyanúsítottak, de az európai tájékozottsággal nem vádolható amerikaiak nem láttak különbséget von Karold és gróf Károlyi között.”⁴⁰

Széchenyi Ilona emlékiratának ezen a pontján összekavarodnak az idősíkok is. 1945 májusa–júniusa környékére datálja a családfő letartóztatását, és november 2-át jelöli meg annak a napnak, amikor kiadták Magyarországnak. Károlyi Viktor népbírósi peréből s a *Népbírósi Közlöny* cikkeiből viszont pontosan tudjuk, hogy 1945. november 2-án tartóztatták őt le, s november végén adták ki a magyar hatóságoknak.⁴¹ Az emlékirat valamiért összetolja egyetlen reggelre Obersdorfba érkezésüket s Károlyi Viktor letartóztatását, ezzel kiiktatva nagyjából fél évet az életéből. Vajon csak amiatt, hogy az emlékirónak négy évtized távolságból kellett emlékeznie? Vagy történhetett valami abban a hat hónapban, amire nem szeretett volna négy évtized múlva emlékezni? Legcélravezetőbb áttekinteni, mi dolga akadhatott Vikornak Salzburgban 1945 májusa és novembere között.

A történetek rekonstruálásához vessünk egy pillantást Károlyi Ferenc sorsára. A legidősebb fivér a *Kampfgruppe-Ney* önkéntes SS-alakulat tagjaként, *Hauptsturmführer*-i rangban 1945. május 11-én, Attersee faluban tette le a fegyvert. Az amerikai katonai titkosszolgálat nem adta ki Magyarországnak, mivel maga is körözte egy önkéntes tanúvallomás alapján, amely szerint ugyanazon év

---

⁴⁰ Nagykarolyi gróf Károlyi L.: *Élmények* i. m. 72.

⁴¹ Népbírósi Közlöny 1945. december 1. 13.; MNL OL, K XX IV.B I2265 /946.37. Károlyi Viktor népbírósi pere.

márciusában a Gyórhöz közeli Súr község határában agyonlötvetett három lezuhant amerikai pilótát.⁴²

A történetbe az emlékirat szerzője is belefog, következőképpen:

„Egyszer öt órát álltam sorban egy salzburgi börtön előtt, azt reméltem, hogy végre megtalálom Viktort. Siralmas állapotban, önmaga árnyékaként meg is találtam – Ferenc sógoromat. Őt azzal vádolták, hogy parancsot adott három amerikai pilóta kivégzésére. Azokban a napokban nagyon könnyű volt, sőt valami erőfitogtatás lehetett, a legelképzelhetlenebb bűntettekkel vádolni embereket. Viktort aztán egy Salzburg környéki koncentrációs táborban találtam meg. Marcus Orr volt a tábor neve.”⁴³

1945 május–júniusában, az elbeszélő nem kereshette – ahogyan ő állítja – a salzburgi börtönben a férjét, hiszen akkor még nem tartóztatták le. Kereshette viszont férjével kettesben – vagy ha Viktor volt elég óvatos, akkor az ő megbízásából egyedül – Ferencet, akit májusban fogtak el az amerikaiak. Mivel telhetek Viktor hónapjai? Nem nehéz kikövetkeztetni. Feltehetően jogtalanul lefoglalt vagyontárgyain alkudva próbált közbenjárni fivére megmentése érdekében, s addig kockáztatta saját biztonságát, míg végül maga is fogságba esett. Mivel is vádolták bátyját tulajdonképpen? Feljelentője a következő vallomást tette az amerikai titkosszolgálat nyomozóhatósága előtt:

---

⁴² A két, magyar listán nem szereplő fentebb említett személy közül, akiket az amerikaiak letartóztattak, Károlyi Ferenc volt az egyik.; *Pier Paolo Battistelli*: Panzer Divisions 1944–1945, Oxford 2009. 67.; *Himler Márton*: Így néztek ki a magyar nemzet sírásói – a magyar háborús bűnösök amerikaiak előtt tett vallomásának hiteles szövege. New York 1958. 191–192.

⁴³ *Károlyi Széchenyi, I.*: The Pendulum i. m. 132.

„Kérem szépen, Győr mellett három lezuhant amerikai katonát elfogtak. Az egyik megrándította a lábát. Az sántított. Én az elfogatást nem láttam, de negyedmagammal parancsot kaptam, hogy a foglyokat a közeli német SS csapathoz kísérjük. Károlyi Ferenc magyar SS tiszt vezetett bennünket. Mikor a közeli erdőbe értünk megálljt parancsolt, és azt mondta, hogy csak idáig kell a foglyokat kísérni. Ott felállította őket, és egyikünket visszaküldte ásóért. Két ásót hoztak és akkor a foglyokkal hosszú árkot ásatott, és aztán felállította őket és rájuk parancsolt, hogy térdeljenek le az árok szélére. A foglyok letérdeltek, és egymás kezét megfogva láthatóan imádkozva várták, hogy a lövések eldördüljenek. Károlyi parancsára a náluk lévő órákat, gyűrűket és ruhákat leszedték, és elföldeltük a hullákat. Én ezt a gyűrűt hoztam el és az azonossági lapokat, de azokat félttem magamnál tartani, és egy dobozban elástam.”⁴⁴

Egy másik tanú a következőképpen idézte fel az eseményeket:

„1945. március 1-én Egy B-24 amerikai bombázó Ácsteszér térségében kivált a kötelékéből és zuhanni kezdett. Legénységéből nyolc ember kiugrott. A foglyokat a sári kastélyban, majd a sári evangélikus iskolában őrizték, a foglyok közül kettőnek a lába el volt törve. A foglyokat napokon át vallatták a halálfejesek, ütlegekkel és kikötéssel kényszerítették vallomástételre. Később két foglyot, éspedig a két tisztet Kisbérre kísérték, s ott egy ismeretlen német katonai alakulatnak adták át. Az itt maradt öt amerikai katonát március 3-án, szombaton a sári varjasi erdőben kivégezték. A kivégzésen hat halálfejes katona vett részt. Kivégzés előtt a foglyokat teljesen meztelenre vetkőztették. Négy

---

⁴⁴ Himler Márton: Így néztek ki i. m. 191–192.

fogoly nyilvánvalóan katolikus vallású volt, ezek letérdelve keresztet vetettek és imádkoztak. Az ötödik zsidó volt, ezt maga árulta el. Az egyik fogoly hátat fordított a kivégzés előtt, a többi szembenézett. A lövések 4–5 lépésről, géppisztollyal és gyalogsági puskával történtek. A kivégzés után egyetlen hosszú gödröt ástak a halálfejesek, abba dobálták a hullákat. A foglyok elfogására, vallasására és kivégzésére Ney Károly dr., halálfejes őrnagy, a suri halálfejes katonai alakulat parancsnoka adta a parancsot.”⁴⁵

A két emlékezés nyilvánvalóan nem ugyanarra a kivégzésre vonatkozik. Az egyikben öt katonát lónek agyon a halálfejesek, a másokban hármat. Az egyikben a lövések eldördülése előtt, a másokban azok után rabolták meg az áldozatokat gyilkosaik. Az egyikben a pilóták maguk ásták sírjukat, a másokban az SS-ek végezték el ezt a munkát. Az egyikben a foglyok katolikusok voltak, a másokban akadt köztük egy, aki magát zsidónak vallotta. S végül, de nem utolsó sorban: az egyik csoport kivégzésére Károlyi Ferenc, a másikéra Ney Károly adta ki a parancsot.

Valóban egyértelműnek látszik, amelyre a második emlékező az elbeszélésének kezdetén utal: a bombázó nyolcfős legénységét Ney két csoportra osztotta, a tiszteket egy német alakulathoz küldte Károlyi Ferenc vezetésével, amíg a többieket agyonlövetni rendelte.

Induljunk el azon a nyomon, mi lehetett az a „közeli német SS-alakulat”, amelyhez Károlyinak a foglyokat „Kisbérre” kellett volna kísérenie. A pilóták kivégzésének reggelén a *Frühlingerwache*-hadművelet keretében, ami a Dunán átkelve hídfőállások építését és nagy erejű ellentámadást rendelt el a szovjetekkel szemben, a 9. SS-páncélos hadosztály Győr felől érkezve Kisbér és Mór térségében volt várható, itt kellett előrenyomulnia a Falubattyánnál kijelölt állások felé. Ez volt tehát az egység, amelyhez Ney a foglyokat küldte. Tudjuk azonban, hogy az alakulat késett.

---

⁴⁵ Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára, Főispáni iratok, XXI 1/a 1946.

Csak másnap jelent meg a Kisbér–Mór-vonalon. Nagyjából félnapi távval elmaradva menettempójától, mivel folyamatosan elakadt a tavaszi esőzésektől felduzzadt sárban.⁴⁶ A memoárból átdereng, hogy Ferenc azzal védekezett, ő átadta a németeknek foglyait: „az amerikaiak halálra ítélték, mert azokat az amerikai pilótákat, akiknek gépét lelőtték, átadta a felettes közegeknek, ezzel megmentette őket a nép dühétől.”⁴⁷

A kivégzést – nem is elképzelhetetlenül – a megvádolt Károlyi a menetben lévő SS -egység számlájára írta. Menetben, késésben, ütközetre készülve az alakulat legfőképp púpnak érezhette hátán a három hadifoglyot, akik közül egynek a lába ráadásul törött volt. Már ha ezek a foglyok valóban megérkeztek. De vajon tényleg megérkeztek? Gondoljuk el a következőt: Károlyi a három pilótával elindult Kisbér felé, ahol a 9. SS-hadosztályt sejtette, majd valamikor a nap folyamán rá kellett jönnie, hogy az egység késik. Egy pilóta sántított, s előzőleg a többieket is három napon át vallatták. Ezzel az elcsigázott menettel az SS-hadosztály elé indulni igen bajos vállalkozás. Néhány katonával ütközben, esős időben letáborozva hadifoglyokat őrizni – kényelmetlen és kockázatos. Nem lehetetlen, hogy legkényelmesebb és legkockázatmentesebb eshetőségnek az összes közül a pilóták kivégzése tűnhetett. Ez az 1929-es genfi egyezmény értelmében háborús bűnnek számított, hasonlóan a foglyok korábbi megkínzásához. Halálbüntetés járt érte. Vajon mit választott Károlyi? Vállalta a távoli kockázatot a pillanatnyi kényelemért? Neki ekkor már semmije nem volt. Nagymágocsi kastélyrésze, budapesti háza minden ingóságával az oroszok megszállta területre esett. Felesége rég halott volt, családja valahol Ausztriában menekült nyugat felé, Szálasi Ferenc kormánya megvonta magyar állampolgárságát, a szovjet csapatok pedig Székesfehérvártól nyugatra jártak. Jó eséllyel a „már mindennek vége” lelkiállapotban élt ekkor.

---

⁴⁶ Kovács Zoltán András – Számvéber Norbert: *A Waffen SS Magyarországon*. Bp. 2001. 804.

⁴⁷ Károlyi Szécheny, I.: *The Pendulum* i. m. 127.

Nem tudunk egyértelmű választ adni a kérdésre, hogy valóban elkövette-e a bűnt, aminek perében vádlottként állt bíróság elé. Azzal azonban, ahogyan sógornője inkább eltüntetett félét férje életéből, semmint ezt a kérdést feltegye, újból súlyos mulasztást követett el.

1945. december 1-jén a *Népbírósi Közlöny* arról tudósította olvasóit, hogy 19 háborús főbűnös, köztük gróf Károlyi Viktor Budapestre érkezett, s a Markó utcai fogházban várja tárgyalását.⁴⁸ Milyen ítéletre számíthatott? A népbírósi törvény értelmében ítélete 10 év kényszermunka és a halálbüntetés közötti skálán volt várható.⁴⁹

A *Népbírósi Közlöny* két hónappal később, 1946 februárjában publikálta Csetényi Andor népügyész vádiratát a Károlyi-ügyben, amiből kitűnik, hogy kizárólag parlamenti felszólalásaiért készült felelősségre vonni a gróft. Vajon nem tudtak a zsidótörvény előkészítésében vállalt szerepéről? Nem lehet kizárni ezt a lehetőséget, annak ellenére, hogy az 1939-es sajtó beszámolt törvény-tervezet módosító javaslatáról. De vajon elképzelhető-e, hogy nem tudtak újvidéki tevékenységéről? Ez szinte lehetetlen. A háborús bűnösök katonai tevékenységének feltárása a Katonapolitika Osztály (Katpol) elhárító alosztályának hatáskörébe tartozott. A Katpol egyik legfőbb prominense, az időközben a szovjetek által beszervezett Gáth Zoltán, a VKF 2. kötelékében maga is hírszerző tiszt volt Jugoszláviában. A háborús bűnösök vádiratában azok a vádpontok jelentek meg, amiket a Katpol feltárt a gyanúsított múltjából. Nyílt titok volt, hogy a VKF 2. tisztjeire különös figyelmet fordítottak, „vadásztak rájuk”. Információért, tapasztalatért, s nem mellékesen tapasztalatuk és kompromittálhatóságuk kettősségét kihasználva azért, hogy beszervezzék őket.⁵⁰

---

⁴⁸ Népbírósi Közlöny 1945. december 1. 13.

⁴⁹ Népbírósi Törvény 1945 VII. tc., 15§ 1., 11.§ 5, 12§.

⁵⁰ *Okóáth Imre: „Sziget egy reakciós tenger közepén.” Adalékok a Katpol történetéhez, 1945–1949. In: Államvédelem a Rákosi-korszakban. Tanulmányok és dokumentumok a politikai rendőrség második világháború utáni tevékenységéről. Szerk. Gyarmati György. [Bp.] 2000. 64–66.*

1946. március 2-án tárgyalta a Budapesti Népbíróság Molnár-bizottsága főhősünk perét, amelyben Károlyi 1935 és 1942 közötti parlamenti beszédeinek egy-egy részlete képezte a vád tárgyát. A tárgyalás újabb meglepetést hozott. Tekintettel a vádlott családos állapotára s arra, hogy frontélményei hatására politikai véleménye megváltozott, az öttagú testület túl súlyosnak találta a Népbírósági Törvény szerint ezen vádpontokra megszabott minimális büntetést, az öt év börtönt. Így főbüntetésként a bizottság összesen négy év börtönre ítélte Károlyit, amelyből előző, amerikai s magyar fogságban eltöltött hónapjai leszámítottak, így nagyjából 3 és fél esztendő kellett még raboskodnia. Fentebb vázolt okok miatt erősen valószínűnek tűnik, hogy a katonai titkosszolgálat alkut köthetett a gróffal. Talán átadott információkért cserébe menekült meg a jóval súlyosabb ítélettől, de az sem lehetetlen, hogy beszerzési papírt írt alá. Írjuk ezt annak ellenére, hogy a Honvédelmi Minisztérium Katonapolitikai Osztályának alig egy iratfolyóméternyi megmaradt anyagában nem találoztunk Károlyi Viktor nevével.⁵¹

Eszünkbe juthat Károlyi Mihály is, főhősünk nagybátyja, aki ezekben a hetekben készült hazatérni Magyarországra, s későbbi politikai befolyása megjósolhatatlan volt. Az egykori államfő nyomtatásban elérhető levelezésében azonban semmi nem utal arra, hogy közbenjárt volna unokaöccse érdekében, tíz évvel később kelt emlékirata pedig haraggal ír Károlyi Imréről és fiairól.⁵²

1946. március 2. (Károlyi Viktor népbírósági tárgyalásának napja) után ismét megritkulnak a memoárban a dátumok. Az asszony ködös útjainak (ezek pontos céljáról, idejéről, és helyszínéről ritkán értesülünk) premier plánja mögött, amelyek során különböző katonai és civil hatóságokat, ügyvédek és furcsa „barátok”-at látogatott sorra férje és sógora kiszabadítása érdekében, átdereng a család többi tagjának sorsa. Károlyi Ditta klagenfurti ápolónői munkája során megismerkedett egy angol tiszttel, aki eljegyezte őt. Lajos Fuschl-ban szintén megházasodott, gyermeke született, s családjával 1948 körül Brazíliába költözött. Consuelo, Viktor

⁵¹ Hadtörténeti Levéltár VIII. A, Honvédelmi Minisztérium Katonapolitikai Osztály 1945–1948.

⁵² Károlyi Mihály levelezése, V. 1945–1949. Szerk. Hajdu Tibor. Bp. 2003. 125.

húga átjutott Svájcba, és Genfben telepedett le, ahol takarítónőként kereste a kenyerét. Egy-egy mondat erejéig értesülünk mindezekről. Középpontban végig Viktor fogsága s a narrátor elszánt, kiszabadítására irányuló küszködése áll. Megtudjuk, hogy a főhősnő számos svájci városban járt, hogy férje „megszöktetését”, vagy perújrafelvételét megszervezze. Vajon ha ez valóban így történt, ahhoz Károlyi beleegyezését adta? Neki – ha feleségének talán nem is, bár ez elég elképzelhetetlen – tudnia kellett, hogy annál a három és fél esztendőnél, amit börtönben kell töltenie, bármiféle perújrafelvétel csak súlyosabb ítéletet hozhat, hogy akár az életét is kockáztatja, ha új tárgyalást követel.

Viktor végül 1949. május 2-án szabadult. A memoár arról értesít minket, hogy miután sikeresen megérkezett Bécsbe, a felesége által szerzett svájci vízummal minden baj nélkül csatlakozott az akkor éppen Zürichben élő családjához.

Térjünk vissza Ferenc sorsára, amelynek fonalát a salzburgi börtönben hagytuk el, 1945 őszén. A legidősebb Károlyi fivér perét következő év júniusában tárgyalta a háborús bűnösök felett ítélező amerikai katonai bíróság Dachauban. Mind őt, mind Ney Károlyt, s a kivégzésben résztvevő két tisztet halálra, a katonákat pedig életfogytiglani kényszermunkára ítélte a testület.⁵³

1946. szeptember 17-én, az Amerikai Megszállóerők Parancsnoka, Lucius Clay tábornok, aki hivatalból minden dachau halálos ítéletet felülvizsgált, a két SS-elöljáró halálbüntetését életfogytig tartó kényszermunkára változtatta. A kivégzésben

---

⁵³ Nazi Crimes on trials, The dachau trials, trials by US Army Courts in Europe 1945–1948. Microfilms, digitalized by and edited: Dr. Elisabeth Yavnai – Prof. Dr. Michael S. Bryant – Nicole Hane. Amsterdam 2012. <http://www1.jur.uva.nl/junsv/junsveng/DTRR/DTCasesfr.htm>, 2014. július 13.

résztevő beosztott tisztekre azonban továbbra is bitófa várt.⁵⁴ 1946 októberében akasztották fel őket a salzburgi börtön udvarán.⁵⁵

1947-ben Ney Károlyt az amerikai titkosszolgálat beszervezte. 1948-ban szabadult, azzal a feladattal, hogy egykori SS katonáit összeszedve alakítson Magyarországon bevethető partizánegységet.⁵⁶ Ugyanebben az évben szabadult Károlyi Ferenc is.⁵⁷

Érdekes, hogy a memoár 2005-ös magyar fordítása a betoldás minden jelölése nélkül tartalmaz két olyan bekezdést, ami az eredeti szövegben nem szerepelt:

„Egy rokonunk, Széchenyi Wanderbilt Gladys közbenjárására elrendelték a perújrafelvételt, és az újabb tárgyaláson Ferencet felmentették és szabadlábra helyezték. Nem akart hosszasan várakozni a svájci belépő vízumra, így aztán átúszta a Rajnát, hogy eljusson hugához, Consuelohoz, ifj. Horthy Miklós özvegyéhez [sic!]. Hogy megszerezze betevő falatját, kifutófiúként kéziruha-csomagokat hordott ki talicskán egy mosodából. Egy istenadta véletlen folytán megismerkedett Trigve Lee titkárával és annak apjával. Az ő közbenjárásának köszönhetően az ENSZ Indonéziába küldte Ferencet, hogy ott a holland-amerikai bank dzsakartai pénzügyi tanácsadói feladatkörét ellássa.”⁵⁸

---

⁵⁴ Malmedy Massacre Investigation. Report of Subcommittee of the Committee on Armed Services, United States Senate, Eighty-first Congress, first session, pursuant to S. Res. 42; investigation of action of Army with respect to trial of persons responsible for the massacre of American soldiers, Battle of the Bulge, near Malmedy, Belgium, December 1944. Edited by Raymond Earl Baldwin. Washington 1949. 27.

⁵⁵ MTI Könyomatos, Napi Hírek, Kül- és Belpolitikai kiadás, 1946. október 3. 22. <http://mol.arcanum.hu/mti/opt/a100929.htm?v=pdf&q=WRD%3D%28csih%E1s%29&s=SORT&m=3&a=rec>, 2014. július 21.

⁵⁶ *Richard Breitman: US intelligence and the Nazis.* Cambridge 2005. 175.

⁵⁷ *Károlyi Szécheny, I.: The Pendulum* i. m. 140.

⁵⁸ *Gr. Károlyi Széchenyi Ilona: Kileng az inga.* Bp. 2005. 210.

A magyar fordítás lektora Károlyi Széchenyi Ilona idősebbik fia, Lajos volt. Talán az ő betoldása ez a két bekezdés, talán az első kiadás során elkallódott kéziratdarabról van szó. Elgondolkodtató mindenestre, hogy ez a néhány mondat abszolút elüt Károlyi Széchenyi Ilona írói stílusától. Száraz, tényekre szorító leírás, burjánzó jelzők, sokszoros mondatösszetételek nélkül.

Károlyi Ferenc és Ney együttes szabadulása, az a körülmény, hogy Ney volt SS-katonáinak összegyűjtésére kapott utasítást, s hogy Károlyi századosként szolgált az egykori önkéntes zászlóaljban, azt látszik alátámasztani, hogy ő is ugyanebben a vállalkozásban kapott feladatot. De akkor mi volt a szerepe Vanderbilt Gladysnek, Széchenyi László özvegyének? Volt-e egyáltalán, vagy csupán az emlékező sógornő, vagy unokaöccs illesztette a történetbe? Martin Himler, az OSS Magyar Osztályának parancsnoka következőképp emlékezett a Károlyi-ügyre: „Károlyit elfogattam és [...] átutaltam a Dachauban székel amerikai bírósághoz. Károlyinak nagyjából egy év múlva egy magyar arisztokrata nagy befolyású amerikai özvegye kegyelmet eszközölt ki.”⁵⁹

Károlyi Ferenc 1945 tavaszán került az OSS fogságába. Egy év múlva 1946-ot írtak. 1946 volt az az esztendő, amikor halálra ítélték, majd ítéletét kényszermunkára változtatták. Eszerint tehát Széchenyi Vanderbilt Gladys az 1946-os ítélet-felülvizsgálat során járt közben unokatestvére sógoráért. Károlyi Viktorné emlékiratának betoldott két bekezdése, látjuk, összevonja a két eseményt, Károlyi Ferenc ügyének felülvizsgálatát, és szabadulását, amit valójában két év választott el egymástól. Feltételezhető mindebből, hogy 1948-ban Ferenc beszervezéssel szabadult.

Az események egymásra csúsztatása, ha szándékos, ismét súlyos hiba egy kritikus pontján a család történetének.

---

⁵⁹ Himler M.: Így néztek ki i. m. 191–192.

„[...] Te megvetted ezt a könyvet. Ha majd a legutolsó hídon át eljutok a szivárvány színeinek, a békének és az örömnék abba a másik országába, szeretettel gondolkodom vissza Rád, és imádkozom érted.” – Így zárul az emlékirat.

Andrea Bern

20TH CENTURY OF AN ARISTOCRAT PAINTRESS

GRÓF KÁROLYI SZÉCHENYI ILONA: THE PENDULUM SWINGS

About forty years after the end of the Second World War, Ilona Széchenyi Károlyi published her memoir titled *The Pendulum Swings*. A large part of this reminiscence focuses on the first few years of her emigration. Several famous figures of the Hungarian aristocracy appear on the pages, like Viktor Károlyi, who was a delegate in the Hungarian Chamber of Deputies, Consuelo Károlyi, wife of the regent's (Miklós Horthy) younger son and Ferenc Károlyi, a volunteer German secret agent and SS officer. The narration shows us how they escaped from the Soviet troops, struggled for life in Austria, undertaking blue-collar work, and living in refugee camps and how they were insulted by American soldiers. However, there are many gaps between the stories. The reader, for example, is informed that Ferenc Károlyi had been sentenced to death by the American court-martial, but there is no word about why this penalty was cancelled two years later, and why Ferenc and his family settled down in the United States.